

Motion till riksdagen 2020/21:3813

av **Ilona Szatmari Waldau m.fl. (V)**

med anledning av prop. 2020/21:60 Forskning, frihet, framtid – kunskap och innovation för Sverige

---

Innehållsförteckning

1	Förslag till riksdagsbeslut	2
2	Forsknings villkor	3
3	En tillgängliggjord forskning	4
3.1	Läraryrket	4
3.2	Tillgänglig forskning	4
4	Forskningsanslag för hög kvalitet	5
5	Forskarens villkor inom högskolan	5
5.1	Jämställdhet inom högskolan	6
5.2	Jämställd forskning och innovation	7
5.3	Trygga villkor för forskare och lärare inom högskolan	7
5.3.1	Stipendiefinansiering	8
5.4	Doktorander och postdoktorer	8
5.4.1	Doktoranders situation under pandemin	9
5.5	Grundutbildningens roll för en högkvalitativ forskning	9
5.6	Nedsatt skatt och arbetsgivaravgift för forskare	9
5.7	Stärkt innovationskraft	10
5.8	Hållbart företagande	10
6	Strategiska områden	10
6.1	Ett nationellt forskningsprogram om virus och pandemier	11
6.2	Hälsa och välfärd	11
6.3	Forskningsprogram om segregation	12

6.4	Forskning om missbruk.....	12
6.5	Klimat och miljö.....	12
6.5.1	Klimatnödläge.....	13
6.5.2	Livsmedel och jordbruk.....	13
6.6	Alternativa metoder till djurförsök.....	13
6.7	Forskning om brottslighet	14

1 Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att lärarundantagets utformning och roll i ett modernt samhälle bör utredas och tillkännager detta för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör utreda möjligheten att ställa krav på att lärosätena i högre utsträckning digitalt tillgängliggör för allmänheten även den forskning de tidigare har producerat samt när så är möjligt även tillgängliggör forskningen så att den blir reproducerbar, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att Vetenskapsrådet bör få i uppdrag att jämställdhetsgranska bibliometrin och ta fram kriterier utifrån granskningen och tillkännager detta för regeringen.
4. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör tillsätta en utredning som granskar förutsättningarna för forskare med funktionsnedsättning inom universitet och högskolor samt vilka åtgärder som krävs för att öka tillgängligheten och tillkännager detta för regeringen.
5. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör införa en jämställdhetsbonus i lärosätenas basanslag för att främja en jämnare könsfördelning inom forskningen och akademien och tillkännager detta för regeringen.
6. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör utreda införandet av ett mål om att högst hälften av samtliga statligt finansierade forsknings- och innovationsanslag ska gå till män som forskar, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
7. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör vidta åtgärder för en ändring i högskoleförordningen i syfte att öka anställningstryggheten för doktorander på så sätt att det sätts en övre tidsgräns om maximalt 24 månader under de senaste fem åren för hur länge någon kan vara tidsbegränsat anställd hos samma arbetsgivare innan anställningen övergår i en reguljär tillsvidareanställning motsvarande vad som regleras i lagen om anställningsskydd (LAS), och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
8. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör utreda hur stipendier som finansieringsform för doktorander och postdoktorer kan avskaffas och tillkännager detta för regeringen.
9. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att det bör utredas hur stödet och villkoren för postdoktorer kan stärkas och utvecklas och tillkännager detta för regeringen.
10. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör ge lämplig myndighet i uppdrag att följa upp lärosätenas arbete med att stötta doktoranderna under pandemin och tillkännager detta för regeringen.
11. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör lägga fram ett lagförslag baserat på Styr- och resursutredningens förslag om utbildning och forskning och tillkännager detta för regeringen.
12. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att det bör genomföras en utvärdering av den nedsatta arbetsgivaravgiften och tillkännager detta för regeringen.

13. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att det bör utredas hur patenträttigheterna kan stärkas och hur obalansen mellan parterna vid rättegångar påverkar nyttiggörande av forskning och innovationsviljan och kan minimeras och tillkännager detta för regeringen.
14. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att det bör tillsättas en utredning om hur man kan öka kunskapen och öka forskningen om kooperativ och andra alternativa företagsformer och tillkännager detta för regeringen.
15. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att det föreslagna forskningsprogrammet om segregation bör få inriktningen segregation, klass och jämlika villkor och tillkännager detta för regeringen.
16. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att det av regeringen föreslagna forskningsprogrammet om brottslighet även bör fokusera på brottsprevention och tillkännager detta för regeringen.

2 Forskningens villkor

Genom forskning skapas ny kunskap. Denna kunskap är viktig för att utveckla ekonomin, skapa arbetstillfällen, förbättra välfärden och skapa ett ekologiskt och socialt hållbart samhälle. Forskning behövs även för att utsätta vårt samhälle för kritisk granskning i syfte att utveckla demokratin, kulturlivet m.m.

Forskarsamhällets frihet att själv formulera och söka svaren på sina vetenskapliga frågeställningar är en viktig princip för forskningspolitiken. Både forskningens kvalitet och nytta är beroende av att politiker inte styr ämnesområde, inriktning, avgränsning, metod osv. Den politiska styrningen bör därför röra sig på en övergripande nivå. Det finns dock tillfällen när samhällsintressena motiverar mer styrda satsningar som på exempelvis klimatteknik, pandemikunskap eller genusvetenskap.

Lika viktigt är det att dra tydliga råkågar mellan forskning och kommersiella intressen. Den samverkan som högskolan är skyldig att ha med det omgivande samhället, däribland näringslivet, får inte leda till att högskolans forskare fransäger sig rätten att formulera problem, ställa frågor, välja metoder och publicera forskningsresultat. Donationer och uppdragsforskning får inte ersätta statliga anslag, som är den grundläggande förutsättningen för en oberoende forskning.

Regeringen har lagt fram sin proposition Forskning, frihet, framtid – kunskap och innovation för Sverige (2020/21:60). Vänsterpartiet är positivt till en sammanhållen forskningspolitik och står bakom ambitionerna om en mer jämställd akademi, ökade medel till grundforskning och ökade medel till flera av de strategiska områdena. I den här motionen lyfter vi ett antal punkter vi menar saknas eller är otillräckliga i regeringens proposition.

Styr- och resursutredningen konstaterade att lärosätenas forskningsresurser behövde öka och föreslog att detta skulle ske genom att medel flyttades från forskningsinstitutet till lärosätena. Detta eftersom utredningen inte kunde lägga kostnadsdrivande förslag. Styr- och resursutredningens resonemang om forskningsmedel tydliggjorde att lärosätenas anslag för forskning behövde öka. Samtidigt var det också tydligt att institutionernas resurser är viktiga ur många aspekter. Bland annat är inte resurserna lärosätesspecifika utan utgår från kvalitet på forskning och ansökningar, vilket kan gynna de mindre lärosätena. Det är också via styrning av forskningsinstitutet som

forskning inom samhällsutmaningarna kan styras. Vänsterpartiet stödjer därför inriktningen att både öka lärosätenas fria forskningsresurser och att öka forskningsinstitutens resurser samt att även forskningsinstituten får utökade möjligheter att stödja den fria forskningen.

3 En tillgängliggjord forskning

3.1 Lärarundantaget

Vänsterpartiet välkomnar att regeringen lyfter fram och tydliggör lärosätenas ansvar för samverkan med det omgivande samhället, men vi saknar en del perspektiv. Vi ser det s.k. lärarundantaget som ett potentiellt hinder för nyttiggörandet av forskning. I dag läggs ansvaret för nyttiggörandet av innovationer till stor del på enskilda forskare. Sverige är näst intill unikt i omvärlden med att vi har kvar ett lärarundantag. Utredningen Innovation som drivkraft – från forskning till nytta (SOU 2020:59) behandlade inte lärarundantag men förde ett visst resonemang om det. Därför bör lärarundantagets utformning och roll i ett modernt samhälle utredas. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

3.2 Tillgänglig forskning

En central del i all offentlig verksamhet är att allmänheten har förtroende för den, detta gäller givetvis även lärosätena och deras forskning. Regeringens inriktning att all forskning som produceras med offentliga medel ska vara tillgänglig från 2021 och med öppna data senast 2026 är nödvändigt. Vänsterpartiet menar dock att även tidigare forskning, och den forskning som publiceras fram till 2026, måste tillgängliggöras och vara reproducerbar. Detta är inte bara viktigt för yrkesverksamma inom akademiska yrken utan även för allmänheten i stort.

Ett problem i dag är hur forskningen publiceras i forskningstidskrifter. För att forskningen ska vara öppet tillgänglig måste forskaren eller lärosätet ofta betala för publiceringen, samtidigt som prenumerationsavgifterna är höga och en stor kostnad för bl.a. våra forskningsbibliotek. Detta är en fråga som behöver lösas men som är internationell snarare än nationell varför vi inte lägger något förslag.

För att bibehålla förtroendet för en offentligt finansierad forskning är det viktigt att den också är tillgänglig. Äldre forskning kan även bidra till att förstå hur samhället har förändrats. Stockholms universitet har som första lärosäte i Sverige skrivit ett avtal med Bonus Copyright Access som gör det möjligt att digitalt publicera samtliga avhandlingar från universitetet under åren 1906–2003. Detta är något fler lärosäten borde kunna göra. En öppnare inställning till att publicera forskningsresultat och processer skulle också kunna möjliggöra en högre grad av reproducerbarhet, vilket på sikt kan öka forskningens kvalitet och tillförlitlighet. Regeringen bör därför utreda möjligheten att ställa krav på lärosätena att i högre utsträckning digitalt tillgängliggöra för allmänheten även den forskning de tidigare har producerat samt när så är möjligt även tillgängliggöra forskningen så att den blir reproducerbar. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

4 Forskningsanslag för hög kvalitet

Regeringen planerar att införa en ny fördelningsmodell som utgår från profilmråden fr.o.m. 2023. Modellen är inte tillräckligt väl beskriven i propositionen för att Vänsterpartiet ska kunna instämma i eller avvisa modellen. Vi kan se såväl fördelar som nackdelar med förslaget.

Bibliometri är ett verktyg på kvalitet som i dag premierar redan etablerade forskare, forskningstraditioner och ämnesområden. Eftersom akademien är ojämförbar missgynnas kvinnor även när bibliometri används som mått på kvalitet. Vänsterpartiet delar regeringens bedömning att det behövs nya kriterier för att bibliometri ska kunna användas vid fördelning av forskningsanslag. Vi anser dock att för lite gjorts för att granska bibliometrin som verktyg ur ett jämställdhetsperspektiv. Vetenskapsrådet bör få i uppdrag att jämställdhetsgranska bibliometrin och ta fram kriterier utifrån granskningen. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

5 Forskares villkor inom högskolan

Sveriges högskolor och universitet måste vara en attraktiv arbetsplats för alla. För engagerade administratörer och it-tekniker, för doktoranden med stora drömmar, för den framgångsrika professorn. Detta är både en demokratifråga och en fråga om kvaliteten i den undervisning och forskning som bedrivs vid lärosätena. Då kan våra universitet och högskolor inte genomsyras av patriarkala strukturer och hierarkier. Inte heller kan arbetsvillkoren vid lärosätena präglas av otrygghet, utan de som arbetar där måste erbjudas trygga anställningsförhållanden. Tyvärr finns det vid universiteten och högskolorna problem i båda dessa delar.

En forskares arbete blir lidande om personen i fråga måste oroa sig för sin egen ekonomiska situation. På en arbetsplats med många professioner blir arbetsmiljön inte bra om vissa ständigt oroar sig över sin tjänst. Vänsterpartiet vill att Sveriges högskolor och universitet erbjuder doktorander och forskare trygga och fasta anställningar. Vi har därför länge drivit att utbildningsbidraget för doktorander ska slopas till förmån för tryggare anställningsformer, vilket också togs bort i den förra forskningspropositionen. Det är ett viktigt steg för bättre anställningstrygghet för doktorander vid landets universitet och högskolor.

Kunskap är en demokratisk rättighet för alla, oavsett bakgrund. Det innebär att rekryteringen till högskolan måste breddas. Den sociala, könsmässiga och etniska snedrekryteringen har tidigare minskat under några decennier tack vare studiemedel, utbyggnad av högskolan samt fler och nya utbildningar. Enligt Universitetskanslersämbetets (UKÄ) årsrapport 2020 var andelen högskolenybjörjare 2018/19 med högutbildade föräldrar 40 procent, vilket är högre än samhället i stort och en trend som varit konstant under flera år. Bland doktorandnybjörjare 2018/19 hade 56 procent högutbildade föräldrar. Det är tydligt att det blir allt längre sedan det fanns en positiv trend när det gäller rekryteringen till högskolan ur ett klassperspektiv.

Snedrekryteringen påverkar alla nivåer av akademien, och överrepresentationen av studenter med högutbildade föräldrar förstärks dessutom i övergången till forskarutbildningen. Det kräver ett aktivt arbete från både stat och lärosätena själva. Ett sådant arbete måste naturligtvis omfatta alla nivåer av akademien.

Möjligheterna ser i dag mycket olika ut för olika människor när det kommer till att arbeta inom akademien. Bakgrund, ekonomiska faktorer, kön och inte minst eventuella funktionsnedsättningar spelar in. Eventuella yttre hinder för människor att arbeta med vad de önskar måste motverkas. Det gäller även inom universitets- och högskolevärlden. I dag är kunskaperna om tillgängligheten för forskare för dåliga. Regeringen bör därför tillsätta en utredning som granskar förutsättningarna för forskare med funktionsnedsättning inom universitet och högskolor samt vilka åtgärder som krävs för att öka tillgängligheten. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

5.1 Jämställdhet inom högskolan

Drömmen om den akademiska friheten, den fria och kritiska forskningen och ett arbetsliv med högt i tak och långt till dörren smulas ofta sönder snabbt när nyanställda doktorander sätter sin fot innanför universitetens dörrar. Inom akademins ramar är strukturerna ofta hårda och hierarkierna starka. Speciellt när det kommer till jämställdheten. Därför är det glädjande att det finns ett tydligt jämställdhetsfokus i regeringens proposition. Forskningen inom universitet och högskolor kan inte ses i ett vakuum. Att människor ges lika förutsättningar att forska oavsett kön är en förutsättning för en demokratiskt förankrad akademi och för en kvalitetsbaserad forskning där det är kompetens som avgör, inte kön eller vänskapsband.

Vänsterpartiet ser två stora problem på lärosätena i dag som båda tas upp i propositionen. Det handlar dels om frågan om anställningsprocessen – vilka som anställs, hur anställningen går till, på vilka grunder anställs personen och transparensen genom hela processen – dels om frågan om fördelning av forskningsmedel.

Delegationen för jämställdhet i högskolan skriver i sin redovisning Jämställdhet i högskolan, ska den nu ordnas en gång för alla? (2014) att bilden av akademien är nedslående. Det är en organisation präglad av normer och värderingar som bekräftar män som överordnade och där olika villkor råder för kvinnors och mäns meritering och karriärutveckling.

Det finns mycket att göra för att åtgärda ojämställdheten vid Sveriges universitet och högskolor. Studenter väljer utbildningsplatser baserat på stereotypa könsrollsmönster. Professorer är till största delen män och har lättare att avancera på positioner. Olika universitets och högskolors jämställdhetsarbete skiljer sig dessutom åt. Vissa arbetsplatser är framsynta och ambitiösa, andra ser jämställdhet som en icke-fråga. Regeringen bör införa en jämställdhetsbonus i lärosätenas basanslag för att främja en jämnare könsfördelning inom forskningen och akademien. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

5.2 Jämställd forskning och innovation

Den ojämställda situationen på lärosätena märks också när det gäller innovationer. Kvinnors innovation är ett ofta eftersatt område, det behövs såväl en jämställd forskningspolitik som en jämställd innovationspolitik. Många av de statliga stöd som finns för innovation och försöksstudier visar på en viss snedfördelning och många berörda kvinnor upplever svårigheter. Enligt rapporten Med kall eller varm hand?

(2015:18) ser man hur kvinnor nås i mindre utsträckning av bifallande beslut till lån och hur utdelningen per beslut är lägre än mäns utdelning.

Regeringen bör utreda införandet av ett mål om att av samtliga statligt finansierade forsknings- och innovationsanslag ska högst hälften gå till män som forskar. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

5.3 Trygga villkor för forskare och lärare inom högskolan

Osäkra anställningsförhållanden utgör ett stort problem på den svenska arbetsmarknaden och problemet är särskilt stort inom högskolesektorn. Av den senaste rapporten Många tidsbegränsat anställda i högskolan – men stora variationer mellan lärosäten från Universitetskanslersämbetet (UKÄ) framgår exempelvis att 29 procent av forskande och undervisande personal inom högskolan har en tidsbegränsad anställning. Tidsbegränsade anställningar (visstidsanställningar) ger arbetstagaren en svagare ställning i arbetsförhållandet och kan därför över tid utgöra ett betydande problem för denne och för möjligheterna att upprätthålla goda arbetsvillkor. Visstidsanställningar kan därtill missbrukas av arbetsgivare genom att olika slags tidsbegränsade anställningsformer varvas och staplas på varandra.

Under riksdagsåret 2015/16 beslutade riksdagen, efter förslag från regeringen, om skärpta regler för staplande av visstidsanställningar. Vänsterpartiet ansåg att förslagen var steg i rätt riktning, men att de ändå var otillräckliga, urvattnade och svårtolkade. Vänsterpartiet ser problem med att staten som arbetsgivare även fortsättningsvis kan runda lagen om anställningsskydd genom att låta en person vara tidsbegränsat anställd med stöd av någon annan reglering än LAS, såsom högskoleförordningen eller anställningsförordningen.

Vänsterpartiet anser att det finns behov av att genomlysna de särskilda tidsbegränsade anställningsformer som är tillåtna inom den statliga sektorn. Men vi har föreslagit att ett första steg är att ta steg framåt genom en förbättrad generell reglering. Regeringen bör vidta åtgärder för en ändring i högskoleförordningen i syfte att öka anställningstryggheten för doktorander på så sätt att det sätts en övre tidsgräns om maximalt 24 månader under de senaste fem åren för hur länge någon kan vara tidsbegränsat anställd hos samma arbetsgivare innan anställningen övergår i en reguljär tillsvidareanställning motsvarande vad som regleras i LAS. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

För Vänsterpartiet är det självklart att den som utför arbete ska vara anställd och ha lön och övriga arbetsvillkor reglerade i kollektivavtal. En stor fördel med att anställa doktorander redan från första dagen på forskarutbildningen är att det kan leda till en större öppenhet i antagningen. Informationen om lediga platser kommer att spridas till fler, vilket leder till fler kvalificerade sökande. Det kommer förhoppningsvis även att leda till att fler med utomeuropeisk bakgrund och fler från arbetarklassen antas samt att könsfördelningen kan bli jämnare i fler ämnen. Med ett öppnare antagningssystem finns också bättre möjligheter att bryta beroendeförhållanden mellan doktorander och handledare. För dem som efter examen söker sig utanför högskolevärlden för att arbeta är det också en bättre merit att ha varit anställd. Doktorandanställningar ökar forskarutbildades attraktionskraft på arbetsmarknaden. För en ökad trygghet är det viktigt att det finns finansiering för hela doktorandtiden.

5.3.1 Stipendiefinansiering

Stipendiefinansiering under forskarutbildningen eller under tiden som postdoktor innebär likaså en rad nackdelar. Därför är det positivt att andelen doktorander som finansieras av stipendier minskat under de senaste åren. Stipendier är en förlegad finansieringsform dels på grund av den osunda konkurrens som skapas och den ekonomiska otrygghet det leder till, dels på grund av bristen på regler som gör det lätt att missbruka stipendierna. Fackförbunden Sulf och Naturvetarna har lyft fram flera av de problem som finns med finansiering av postdoktorer med stipendier som att stipendiaterna exempelvis inte kan få a-kassa och att de inte tjänar in någon pension. Finansieringen med stipendier ger också jämställdhetsproblem när det ofta inte är möjligt att vara föräldraledig med stipendier som finansiering, detta trots att många postdoktorer är i familjebildande ålder. Att avskaffa stipendier som finansieringsform är ett viktigt steg för en jämställd högskola. Vänsterpartiet anser att stipendiefinansiering på sikt bör avskaffas som tillåten finansiering under forskarutbildningen samt under tiden som postdoktor. Regeringen bör utreda hur stipendier som finansieringsform för doktorander och postdoktorer kan avskaffas. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

5.4 Doktorander och postdoktorer

Sverige är dåligt på att ta till vara den kompetens de som kommer hit som doktorander och postdoktorer besitter. Det vittnar de organisationer som organiserar postdoktorer om. Informationen om det svenska högskolesystemet och möjligheterna till karriärutveckling är svåra att förstå för den som kommer till Sverige som doktorand och postdoktor. Det innebär att Sverige tappar många av de doktorer som doktorerat eller forskat i Sverige. Det bör därför utredas hur stödet och villkoren för postdoktorer kan stärkas och utvecklas. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

5.4.1 Doktoranders situation under pandemin

Pandemin har haft stor påverkan på många forskarstuderandes situation. Konferenser och nätverkstillfällen har ställts in och möjligheterna att resa utomlands för utbyten eller informationsinhämtning har kraftigt begränsats. För utländska doktorander har möjligheterna att resa hem till sina familjer begränsats. Möjligheterna att bedriva kvalitativ forskning hemifrån skiljer sig också åt beroende på person och boendesituation. Sveriges förenade studentkårers doktorandkommitté har genomfört en undersökning bland doktorander om deras situation under pandemin. Undersökningen vittnar framför allt om att situationen skiljer sig väldigt mycket mellan olika lärosäten, fakulteter, institutioner och handledare. Enligt högskolelagen kan prolongation bli aktuellt om det finns särskilda skäl. Dock upplever SFS Doktorandkommitté att det råder stora oklarheter om huruvida coronapandemin kan klassas som särskilda skäl och att det finns risk för att olika lärosäten kommer att göra olika tolkningar. SFS Doktorandkommitté skriver också: ”Vi har blivit uppmärksammade på att vissa doktorander med små barn har föreslagits att gå ner i tid, för att kompensera för den störning som att ta hand om små barn hemma kan ge i ens arbete.” För Vänsterpartiet är det oacceptabelt att detta förekommer och något som går tvärt emot en jämställd högskola. Därför bör regeringen ge lämplig myndighet i uppdrag att följa upp lärosätenas arbete med att stötta

doktoranderna under pandemin. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

5.5 Grundutbildningens roll för en högkvalitativ forskning

För att Sverige ska vara ledande i forskning krävs också att vi satsar på grundutbildningen eftersom dagens studenter är framtidens forskare. Nuvarande resursfördelningssystem för högre utbildning har snart funnits i 30 år. Vänsterpartiet var redan vid införandet av ett prislappssystem kritiska till att en del av pengarna fördelades genom en prestationsdel baserad på poängproduktion. Styr- och resursutredningen kom 2019 med sitt förslag till en förändrad finansiering av högre utbildning. Utredningen konstaterade bl.a. att det prestationsbaserade resurstilldelningssystemet medför att utbildningar på grundnivå och avancerad nivå som på olika sätt är flexibla för studenten ofta är ekonomiskt ofördelaktiga för lärosätena att erbjuda. Som en del av detta föreslogs att prestationsdelen i utbildningsfinansieringen minskades. För att öka möjligheten för fler att studera och för att trygga lärosätenas finansiering och möjlighet till utveckling bör finansieringen av högre utbildning förändras. Proposition 2020/21:60 Forskning, frihet, framtid – kunskap och innovation för Sverige innehåller flera förslag som kommer från Styr- och resursutredningen men inget av de förslag som handlade om att stärka kopplingen mellan utbildning och forskning. Därför bör regeringen lägga fram ett lagförslag enligt ovan baserat på Styr- och resursutredningens förslag avseende utbildning och forskning. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

5.6 Nedsatt skatt och arbetsgivaravgift för forskare

År 2014 infördes regler om nedsättning av sociala avgifter för personer som arbetar med forskning eller utveckling. Därefter har ytterligare en nedsättning av arbetsgivaravgifterna för samma grupp införts utan att nedsättningen från 2014 har utvärderats. Detta är inte rimligt, särskilt som det finns risk för att reglerna har missbrukats och kommer att missbrukas. Vidare gynnar den nedsatta arbetsgivaravgiften stora företag som det saknas skäl att subventionera. Det bör genomföras en utvärdering av den nedsatta arbetsgivaravgiften. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Den s.k. expertskatten för ”utländska nyckelpersoner” är enligt beslut 2020 förlängd från tre år till fem år. Det innebär att specialister inom tekniskt avancerad och kunskapsintensiv verksamhet, högt kvalificerade forskare och personer i företagsledande ställning eller andra nyckelpersoner kan få nedsatt skatt i fem år. Vänsterpartiet motsatte sig denna utökning och menar att expertskatten bör avskaffas för en likvärdig skatt.

5.7 Stärkt innovationskraft

För att stärka innovationskraften behöver småföretags, startups och uppfinnarens patent säkerhetsställas. Patenträttegångar är väldigt dyra, vilket gör att få vågar ta risken. Europeiska kommissionen, World Intellectual Property Organization (WIPO) bland många, har studerat dessa frågor. Sammanfattningsvis har de kommit fram till att reglerna för rättegångar är en grundpelare i ett patentsystem, kostnadsfördelning har en

fundamental betydelse, tidsutdräkten till det rättsliga utslaget har stor betydelse samt att data för jämförelse mellan olika system saknas. I Sverige tar dessutom rättegångarna lång tid jämfört med liknande rättegångar i andra delar av världen.

Därför bör det utredas hur patenträttigheterna kan stärkas och hur obalansen mellan parterna vid rättegångar påverkar nyttiggörande av forskning och innovationsviljan och kan minimeras. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

5.8 Hållbart företagande

Ett område som saknas är att möjliggöra och underlätta för hållbart företagande, ett hållbart företagande som klarar av kriser bättre. Inom detta område behöver forskningen öka, bl.a. kring kooperativa arbetarägda företag och hur företagsformerna kan rustas inför framtida kriser. I dag är forskningen aktiebolagsorienterad, vilket ger ett näringsliv som inte är lika resilient. Därför bör det tillsättas en utredning om hur man kan öka kunskapen och öka forskningen om kooperativ och andra alternativa företagsformer. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

6 Strategiska områden

Vänsterpartiet värnar den fria forskningen, en oberoende akademi och en statlig politik som inte lägger sig i. Vi står dock inför ett antal samhällsutmaningar som måste lösas för att bibehålla en fungerande välfärd och en hög levnadsstandard. Det finns därför ett särskilt samhällsintresse i att peka ut strategiska områden. Regeringen lyfter fram ett antal sådana satsningar, och Vänsterpartiet står bakom en stor del av vad som skrivs. Vi vill dock även tydliggöra vår hållning på ett antal områden utifrån forskningspolitisk samhällsnytta.

6.1 Ett nationellt forskningsprogram om virus och pandemier

Vänsterpartiet välkomnar regeringens satsning på virusforskning. I vårpropositionen 2020 lyfte Vänsterpartiet just behovet av en långsiktig satsning på virusforskning och att en sådan satsning inte får begränsas till bara forskning om covid-19.

Virusinfektioner som huvudsakligen drabbar fattigare regioner, som zika, dengue, ebola m.fl., saknar vaccin och bot medan virus som även drabbar västvärlden ofta har vaccin eller botemedel. Det relativt snabba framtagandet av vaccin mot covid-19 visar att det finns en stark grundforskning, och stora satsningar på virusforskning ökar sannolikheten för att också åtgärda de virusinfektioner som i dag saknar bot och vaccin. Den svenska virusforskningen bör inriktas även på de virussjukdomar som i dag inte drabbar oss.

De allmänt förekommande virussjukdomarna förkylning och influensa kostar samhället miljarder varje år. Enligt en beräkning uppgår samhällskostnaderna till över 50 miljarder enbart för dessa två sjukdomar. Bot mot dessa och andra sjukdomar blir inte bara en vinst för individen utan också för samhället i stort.

Under covid-19-pandemin har vi sett hur demokratin påverkats i flera länder, hur människors grundläggande rättigheter minskat men också hur människor brutit mot

restriktioner och uppvisat tecken på faktaresistens. Forskning om hur en pandemi påverkar samhällen och människor är därför välkommen.

Inom ramen för det nationella forskningsprogram om virus och pandemier som regeringen föreslår ska såväl uppbyggnad av forskningsprogrammet, stöd till virusforskning och stöd till övrig forskning om pandemier rymmas. Satsningen på 100 miljoner kronor kan därför visa sig vara för liten, vilket Vänsterpartiet kommer att följa och bevaka.

6.2 Hälsa och välfärd

Ojämlighet och vidgade ekonomiska klyftor är ett stort samhällsproblem. Det finns en stark koppling mellan ojämlikhet och en rad olika sociala och hälsorelaterade indikatorer. I ojämlika samhällen får klass och status ökad betydelse och påverkar hur vi människor i ett samhälle ser på varandra. På senare tid har också allt fler ekonomer och institutioner visat att ökad ojämlikhet påverkar den ekonomiska tillväxten negativt.

Sverige är det land i västvärlden, jämte Nya Zeeland, där ojämlikheten ökat mest under de senaste decennierna. Från att ha varit det mest jämlika landet i OECD var vi 2019 på nionde plats.

Samtidigt som medellivslängden ökar för höginkomsttagare och högutbildade minskar den bland t.ex. kvinnor i vissa typiska LO-yrken. Regeringen konstaterar i propositionen: ”En bättre förståelse för vad skillnaderna i hälsoutfall mellan olika grupper beror på är en förutsättning för att uppnå regeringens mål att sluta de påverkbara hälsoklyftorna inom en generation. Att socioekonomiska faktorer kan påverka hälsostatus är känt sedan länge, men även faktorer såsom kön och funktionsnedsättning kan ha betydelse.”

Vänsterpartiet håller med om att det är viktigt att satsa på forskning om hälsoklyftorna men konstaterar också att det finns forskning som visar hur klyftorna i samhället påverkar hälsa. Vi kan också konstatera att trots denna kunskap fortsätter klyftorna att öka, och regeringens politik att gynna de rika med rutavdrag, skattesänkningar m.m. driver på samhällsutvecklingen. Ska samhällsforskning göra nytta måste också politiken ta till sig forskningsresultaten.

Ojämligheten och klyftorna i samhället påverkar också så mycket mer än bara hälsoaspekterna. Sverige har mycket att vinna på att skapa ett jämlikare samhälle. Men för det krävs ett rättvisare skattesystem, stärkta socialförsäkringar, och inte minst en politik för full sysselsättning. Något som ger få eller inga avtryck i regeringens politik och få avtryck i forskningspropositionen. Klasssamhällets utmaningar berörs inte med ett ord utan döljs bakom ord som socioekonomisk segregation och socioekonomiska utmaningar.

6.3 Forskningsprogram om segregation

Regeringen föreslår att ett nytt forskningsprogram om segregation ska införas samt att Vetenskapsrådets forskningsanslag på 20 miljoner kronor för forskning om jämlika villkor ska föras över till det nya programmet från 2023. Vänsterpartiet anser att det nya forskningsprogrammet också ska inkludera klassperspektivet. Det föreslagna forskningsprogrammet om segregation bör få inriktningen segregation, klass och jämlika villkor. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

År 2016 inrättades ett nationellt forskningsprogram om rasism. Vetenskapsrådet, i samråd med Forskningsrådet för hälsa, arbetsliv och välfärd (Forte), har i dag 20 miljoner kronor att utlysa inom området. I 2020 års forskningsproposition nämns inte rasismen över huvud taget trots att den ökande rasismen och antisemitismen tillhör samhällets stora utmaningar. Det finns anledning att kommande budgetår överväga att utöka anslaget för forskning om rasism och diskriminering.

6.4 Forskning om missbruk

Vänsterpartiet saknar också forskning om missbruk. Det behövs ökade kunskaper om barn som växer upp i missbruksmiljöer och vilka insatser som är de bästa för dessa barn. Även forskning om långsiktigt fungerande insatser för missbrukare saknas. Inte minst ur ett jämställdhetsperspektiv där det finns forskning som visar att mäns och kvinnors missbruk kan se olika ut samtidigt som såväl prevention som insatser ofta utgår från mannens missbruk.

En viktig del av forskning om missbruk är att förstå varför vissa unga fastnar i ett missbruk och hur det ska kunna förebyggas. Förståelse av barns villkor och vad som leder fram till missbruk och kriminalitet behöver öka.

6.5 Klimat och miljö

Sverige och världen står inför en klimatkris. Jorden förser oss människor med nödvändiga naturresurser. Men naturresurserna är inte oändliga. Jorden har en ekologisk bärkraft som vi inte kan överskrida. Det gör att miljöfrågan i grunden är en fråga om fördelning av begränsade resurser. Miljöpolitik är också en fråga om rättvisa och solidaritet. Därför behöver forskningen som görs om klimatet också kunna kopplas ihop med forskning om ekonomi, fördelning av resurser och samhällsstrukturer.

Klimatförändringarna slår olika hårt mot olika delar av världen och mot olika människor. Därför menar Vänsterpartiet att det är avgörande att titta på klimatförändringarna utifrån ett rättviseperspektiv och vem som påverkar respektive drabbas av klimatförändringarna. Kapitalismen fördelar jordens resurser extremt ojämlikt mellan klasser, mellan rika och fattiga länder och – i samspel med patriarkala strukturer – mellan kvinnor och män.

Vänsterpartiet välkomnar att det nationella forskningsprogrammet om klimat förstärks och ser särskilt positivt på att programmet ska stärka kopplingen mellan klimatförändringar och den biologiska mångfalden. FN:s expertpanel för biologisk mångfald (IPBES) visade i sin rapport just på det avgörande sambandet mellan förlusten av biologisk mångfald och klimatförändringar och konstaterar att för att klara klimatet behöver vi också klara den biologiska mångfalden.

Vänsterpartiet välkomnar också satsningen på ett nytt forskningsprogram om hav och vatten.

6.5.1 Klimatnödläge

Världen befinner sig i ett klimatnödläge och det vi sett i regeringens budget hittills har inte varit tillräckligt för att minska utsläppen i enlighet med våra nationella klimatmål. För att i tid genomföra en omställning till ett grönt samhällsbygge behöver de gröna investeringarna kraftigt öka och samtliga samhällsinvesteringar bidra till ökad ekologisk

och social hållbarhet. Vänsterpartiet välkomnar att forskningsprogrammet om hållbart samhällsbyggande förstärks. I Vänsterpartiets budgetmotion, Vägen ut ur krisen – en plan för jämlikhet och grön omställning (2020/21:3170), redogör vi för en rad åtgärder för att skapa ett grönt samhällsbygge. I det förslaget ingår satsningar på hållbara, jämlika och transporteffektiva städer likväl som en klimatsmart stadsplanering.

6.5.2 Livsmedel och jordbruk

Det nationella forskningsprogrammet för livsmedel stärks i regeringens proposition och pekar på behovet av att säkra livsmedelsförsörjningen. Vänsterpartiet välkomnar satsningen på hur vi kan skapa ett starkare och mer hållbart svenskt jordbruk. Det är viktigt att komma ihåg att problemen för svenskt jordbruk inte bara ligger i tekniker eller val av grödor utan är intimt sammanlänkade med den gemensamma jordbrukspolitiken som finns inom EU och de handelsavtal som Sverige ingår i. Den forskning som bedrivs bör ta i beaktande alla de aspekter som rör jordbruket. En grön omställning inom vår livsmedelsproduktion skapar nya gröna jobb och gör vårt jordbruk bättre klimatanpassat. Inte minst behövs forskning om hur produktionen av klimatsmarta växtbaserade livsmedel ska kunna öka.

Jordbruket har en stor potential att bidra till omställningen för att klara klimatkrisen likväl som förlusten av den biologiska mångfalden, då behövs en ökad kunskap kring hur ett förändrat klimat kan komma att påverka våra möjligheter att bedriva jordbruk i framtiden.

6.6 Alternativa metoder till djurförsök

Vetenskapsrådet har i dag 15 miljoner kronor för forskning om och utveckling av alternativa metoder för djurförsök. Jordbruksverket driver 3R-centret för att bl.a. främja och samordna arbetet med alternativ till djurförsök. Regeringen har inga ytterligare satsningar, även om området sägs vara viktigt.

För att kunna ersätta forskning med djurförsök med andra metoder behövs ytterligare forskning och utvecklingen av alternativa metoder till djurförsök. Därför föreslog Vänsterpartiet en fördubbling av Vetenskapsrådets anslag för forskning om alternativa metoder för djurförsök i budget 2021. Till skillnad från regeringen anser vi att det behövs ytterligare satsning på forskning på alternativ till djurförsök.

6.7 Forskning om brottslighet

Regeringen föreslår att ett nationellt forskningsprogram om brottslighet ska inrättas. Mycket av det som ska ingå i forskningsprogrammet är områden som redan är beforskade. Däremot brister i dag forskningen om brottsprevention. Vänsterpartiet menar därför att inriktningen på den brottsrelaterade forskningen ska inriktas på brottsprevention för att stärka förmågan att förebygga och bekämpa brott.

Vänsterpartiet vill även se ett institut för polisvetenskaplig forskning för att öka kunskapen om det polisiära och kriminologiska arbetet (mot. 2020/21:178).

Det av regeringen föreslagna forskningsprogrammet om brottslighet bör även fokusera på brottsprevention. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Ilona Szatmari Waldau (V)

Ida Gabrielsson (V)

Maj Karlsson (V)

Karin Rågsjö (V)

Momodou Malcolm Jallow (V)

Daniel Riazat (V)

Vasiliki Tsouplaki (V)